AĞIZ ATLASLARI (HARİTALARI) HAZIRLAMA YÖNTEMLERİ VE TÜRKÇEDEKİ ÖRNEKLERİ

Prof. Dr. Erdoğan BOZ*

0. Giriş

Ağız atlasları, bir ülkede konuşulan ağızların; sesbilgisi, biçimbilgisi ve sözdizimi açısından özelliklerini verdiği gibi söz varlığına ilişkin doyurucu bilgiler de içerir. Ağız atlasları bu bilgiler ışığında yorumlandığında hem dilbilimsel hem de sosyo-kültürel ve siyasal açılardan önemli bilgiler sağlarlar. Dünyada birçok ileri ülke ağız atlaslarını tamamlamalarına karşın Türkiye'de henüz böyle bir çalışmaya başlanamamıştır. Ağız özelliklerinin kaybolmadan Türkiye Türkçesinin ağız atlasının hazırlanması dil ve kültür tarihimiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Dünyada ağız atlası çalışmalarını ilk olarak Almanlar ardından Fransızlar gerçekleştirmişlerdir. Bu ilk iki çalışma, daha sonra yapılacak olan ağız atlaslarının hazırlanmasında rehber özelliği kazanmış ve başlıca yöntemler olmuşlardır.

Bu bildiride ağız atlası (haritaları) hazırlama yöntem ve sorunları Türkiye'de yapılan çalışmalar üzerinden değerlendirilecektir.

1. Ağız atlası nedir?

Ağız atlası *(İng. dialect atlas, lisguistic atlas, Fr. atlas linguistique, Alm. Sprachatlas)***:** Bir dilin veya lehçenin ağızlarındaki ses bilgisi, şekil bilgisi özelliklerine ve söz varlığına göre hazırlanmış olan, bunların yayılış alanlarını gösteren haritaların oluşturduğu atlas (Korkmaz 2003:12).

2. Ağız atlaslarının dünyadaki ilk örnekleri

Dünyada ağız atlası çalışmalarını ilk olarak Almanlar ardından Fransızlar gerçekleştirmişlerdir. Bu ilk iki çalışma, daha sonra yapılacak olan diğer ağız atlaslarının hazırlanmasında rehber özelliği kazanmış ve başlıca yöntemler olmuşlardır.

Avrupa'da ağız atlaslarının hazırlanmasına XIX. Yüzyılın sonlarında başlandığını biliyoruz. Bunlardan ilki Almanların 1876'da yayınladıkları "Alman Dil Atlası", ikincisi ise Fransızların 1902'den itibaren yayınlamaya başladıkları "Fransız Dil Atlası"dır. Almanya'da G. Wenker, ülkede ilkokul bulunan 40.000 kadar (bu sayı Özsoy ve Taylan'a göre 50.000'dir, Özsoy-Taylan 2000:31; Buluç'a göre ise 40736'dır Buluç 1946:176) yerleşim yerine, önemli ses ve biçim özelliklerini yansıtacak 40 kısa tümce gönderir ve bir tür anket yoluyla bu tümcelerin o bölgenin söyleyiş özelliklerine göre yazılmasını ister. Öğretmenler tarafından bu tümceler yerel söyleyişlere çevrilir (Buluç 1946:176). G. Wenker, daha sonra eldeki verilere dayanarak ağızları belirleyen haritaları hazırlar (Aksan 1990:142). Fransa'da ise J. Gillieron ve öğrencisi E. Edmont, G. Wenker'in oluşturduğu soru listeleriyle yetinmeyip farklı bir yol izleyerek "vasıtasız metot"u kullandılar. Onlar uzmanlar yardımıyla 639 yerden ses ve biçimbilgisi bakımından önemli olan kısa tümcelerden başka ağızların söz varlığından yararlanma yoluna gittiler. J. Gillieron ve E. Edmont, 1902'de Fransız Dil Atlası'nın ilk 50 haritasını yayınladılar, eser tamamlandığında bir milyondan fazla dil şekli ile 1920 haritayı kapsıyordu (Buluç 1946:178).

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ESKİŞEHİR (dr.erdoganboz@gmail.com)

3. Ağız atlaslarını hazırlamadaki temel aşamalar

3.1. Uzman bir ekibin bir araya gelebilmesi veya uzman yetiştirilmesi

Ağız atlaslarını hazırlamadaki en önemli aşama, böyle bir projeyi gerçekleştirecek uzman ekibin bir araya gelebilmesidir. Türkiye'de henüz geniş kapsamlı bir ağız atlası çalışması yapıl(a)madığı göz önünde bulundurulursa yeteri kadar uzmanımız olmadığı ortadadır. Bunun için yapılacak ilk iş, yurt içi veya yurt dışı olanaklarını kullanarak uzman yetiştirmek olmalıdır.

Ekibi oluşturacak uzmanların vasıflarına gelince, Şakir'e göre bu uzmanlar memleketi, dili tanımalı ve tecrübî fonetiğin metotlarına ısınmış olmalıdır. Sorguya çektiği konuşanın fonetik inceliklerini iyiden iyiye sezmeli ve yazabilmelidir. Hülasa bu alanda iyi yetişmiş ve yetiştirilmiş olmalıdır (Şakir 1936:42).

3.2. Yöntem tercihi

Eğer yöntem olarak G. Wenker'in yöntemi kullanılacaksa, ekip için ülkedeki aydınlardan yararlanma yoluna gidilecektir. J. Gillieron ve E. Edmont'ın yöntemi seçilecekse uzman bir ekip ile işe başlanılacak demektir. Bu iki temel yöntem dışında dünyadaki diğer uygulamalara bakılarak yeni yöntemler tercih edilebilir.

3.3. Süreç

Azerbaycan Diyalektoloji Atlası üzerine bir tanıtım yazısı yazan Karahan, bu atlasın hazırlanma sürecini şöyle özetler.

a. Malzemenin toplanması ve değerlendirilmesi
b. Haritalara kaydedilmesi
c. Haritaların izahı (Karahan 1999b:186-87)

3.4. Veri toplanacak yerlerin seçimi

G. Wenker'in Almanya'da ilkokul bulunan 40.000'den fazla yere anket uygulaması, buna karşılık Fransa'da J. Gillieron ve E. Edmont'ın kendi belirledikleri yerlerden veri toplamaları, bu konuda bize iki seçenek sunuyor.

Karaman, *Azerbaycan Dilinin Diyalektoloji Atlası* hazırlanırken uzman ekibin, her şehirden ortalama olarak 7, 8 köy, bazı şehirlerde de 10, 12 kadar köyü ağız çalışması için seçtiğini ve derleme sırasında köylerin coğrafî konumları da göz önünde bulundurulduğunu belirttikten sonra köylerin birbirine olan uzaklığının 10-15 km olarak tespit edildiğini ancak kimi zaman sözü edilen uzaklığın coğrafi faktörlere göre değişiklik arz edebildiğini söyler (Karaman 2007).

Türkiye'de ağız araştırıcısı sayısının giderek artması, hemen her ilde bir üniversitenin kurulmuş olması ve nihayet Türk Dil Kurumu'nun rehberliği ile uzman bir ekip oluşturularak ağız atlası çalışmalarına başlanabilir. Bu çalışmada yukarıda söz ettiğimiz her iki yöntem karma olarak kullanılabilir.

3.5. Hazırlanacak sorularda nitelik ve nicelik

Hayasi, hazırlanacak soruların çok olmasının net dağılımlar elde etme şansını arttıracağına temastan sonra aslında çok soru sormaktansa net dağılımı verecek soruların seçilmesini ve soru listesinin bir kısmını bazı dağılımları yorumlamayı mümkün kılan, yörenin kültürleriyle ilgili sorulara ayırmanın uygun olabileceğini söyler (Hayasi 2000:51).

Ağız atlası için hemen bütün araştırmacıların kabul ettiği soru tipleri ile ilgili ölçütler şunlardır.

a. Sesbilgisel ölçütler
b. Biçimbilgisel ölçütler

c. Söz varlığı ölçütleri

d. Sözdizimsel ölçütler (İmer 2000:8-15, Aksan 1996:143)

Bu genel ölçütler dışında kimi araştırmacılara göre; soru fişlerinde; sözlerin söylenişi, yeri, manası, başka söylenişi, manaca eşi, yaygınlık derecesi ile o kelimenin cümle arasında kullanılış şekli, ayrıca derlenen kişinin doğum yerinin de gösterilmesi gerekir (Şakir 1936:41).

Azerbaycan Dilcilik Enstitüsü'nün 1958'de hazırlamaya başladığı ve toplam 17 yılda tamamlayabildiği çalışma, Türk Dünyası'nın tamamlanan ilk ağız atlasıdır. Atlasın hazırlanmasında önce Azerbaycan ağızlarından üzerinde en çok çalışma yapılan Doğu Grubu ele alınmış ve 197 soru (56'sı ses bilgisi, 47'si gramer, 94'ü söz varlığı) tespit edilerek bu bölgede toplam 235 farklı yerleşim yerinden malzeme toparlanmıştır. Bu bölüm 1965 yılında 50 haritalık bir çalışma ile tamamlanmış ve 1966 yılından itibaren bütün bölgeleri içine alan ikinci bir çalışma başlatılmıştır. İkinci devrede Azerbaycan'ın 500 yerinden derleme yapılır ve çalışma bittiğinde toplam 128 haritalık bir atlas yayınlanır

Bu atlastaki haritaların 43'ü ses, 31'i yapı, 4'ü sözdizimi ve 50'si söz varlığı ile ilgilidir. Atlasta sağ taraftaki sayfa, haritalara; sol taraftaki sayfa ise açıklamalara ayrılmıştır. Açıklama sayfasında o dil özelliğinin dağılımı hususunda bir değerlendirme yapılmakta ve malzemede dikkati çeken ancak haritaya aksettirilmeyen özellikler hakkında bilgi verilmektedir. (Karahan 1999b:187).

3.6. Yapılmış ağız çalışmalarından yararlanma

Mevcut ağız çalışmalarının, ağız atlaslarının hazırlanmasında kullanılıp kullanılamayacağı önemli bir sorundur. Bu anlamda, son elli yıldır hızla artan ağız çalışmalarında kimi kayıtların çok yetersiz olması ve değişik yörelerden yapılan kayıtların içerik açısından aynı kapsam ve düzeyde olmaması ve yapılan incelemelerden genellemelere gidilememesi (Özsoy-Taylan 2000:30) gibi nedenler, söz konusu yararlanmanın önündeki büyük engellerdir. Ancak yine de oldukça kabarık sayıya varan ağız çalışmalarından yararlanılmaması düşünülemez.

3.7. Haritaların oluşturulması

Veri toplama işi bittikten sonra yapılacak iş ağız haritalarını hazırlamaktır. Ağız haritalarının amacı, belli bölgede konuşulan ağız özelliklerinin coğrafi dağılımlarını göstermektir. Bu anlamda derlemede elde edilen her bilginin haritaya geçirilip gösterilmesi gerekir.

Naskali, ağız haritalarının hazırlanmasını oldukça karmaşık bir iş olarak görür. Ona göre bu konuda yalnızca dil uzmanlarının çalışması yeterli olmayabilir. Ekibe ayrıca haritacıların ve grafikçilerin alınmasında büyük yarar olacaktır. Bunlardan başka harita üzerinde sınırları çizilen bölümler nasıl birbirinden ayrılacak; noktalı alanlar, kesik çizgili alanlar mı oluşturulacak yoksa renk de mi kullanılacak? Renkler ve şekiller söz konusu olduğunda belki de semiotikçilerle de görüşmek şekillerin ve renklerin ne anlama gelebileceği, çeşitli kültürlere ve birikimlere bağlı insanlar üzerinde farklı renklerin ne tür bir psikolojik tesir uyandıracağı hatta ideolojik değer yargısına götüreceği tartışılabilir (Naskali 2000:20).

Şakir'e göre bu işi, veri toplayıcılar (anketçi) dışında bir ekip yapmalıdır. Anketçi anket yerlerine göre gruplanmış maddeleri hazırlar. Öte taraftan da sorular kadar kart yapılır. Yer adlarını, soru fişlerini numaralamak ve bu numaraları haritalar üzerinde sıralamak suretiyle yer adlarının yerini tutmak esası görülür. Bu sözün bir haritası yapılır ve bu haritalar soru fişlerinin kısa ifadelerini taşır. Çizilen bu haritalar üzerinde bir sözün yayılışı, türlü değişmeleri görülür (Şakir 1936:43).

Önemli noktaya dikkat çeken Hayasi, haritalarda sözcükler içinde net bir dağılım göstermeyenler olsa bile onların da ele alınması gerektiğini belirtir. Ona göre, teorik olarak

böyle düşünmekle birlikte ağız atlasına dayanan çalışmalarda genelde belli bir dağılım eğilimine sahip olan haritaların tercih edildiği söylenebilir. Bunun nedeni de ağız bölgelerini veya sözcüklerin değişim sürecini haritaların gösterdiği dağılım farklılıklarından tespit etmenin mümkün olmasıdır. Herhangi bir dağılım eğilimi göstermeyen karmaşık ağız haritasının da değeri yok değildir ancak beklenenin de bu olmadığı gerçektir (Hayasi 2000:47)

4. Örnek ağız atlası uygulaması

Aksan'a göre örnek bir ağız haritası şöyle hazırlanabilir. Anadolu'da "ekmek, domates, buğday" sözcüklerinden yararlanılabilir. Halk ağızlarından toplanan gereçlere dayanılarak değişik söyleyişler Anadolu haritasında işaretlenir. Bu işaretleme sırasında, her işaretin yanında söyleyiş biçimi de gösterilir. Elde edilen noktalar içinden birbirine eşit olanlar birer çizgiyle birleştirilir. Bu işlem sonucunda birbirini çeviren yer yer kesen çizgiler elde edilir. Bu çizgilere eşit dil çizgileri ya da dil çizgileri (*lignes d'isogloses, isoglottic lines, Isoglossen*) adı verilir. Harita üzerinde yer yer yoğunlaşan bu çizgiler kimi zaman şeritlere dönüşür. Lehçebilim uzmanları bu şeritleri genellikle ağız sınırı olarak kabul ederler (Aksan 1996:143-144). Bu tür haritalarda bir eylem çekiminin değişik söylenişleri (Ör. /alıyorum/, /alıyom/, /alıyoŋ/, /aliyim/, /alim/) olduğu gibi sözdizimine ilişkin ayrımlar ve başka dilbilgisi olayları da ölçüt olarak alınabilir. Aynı yöntem bir kavramın değişik yerlerdeki başka başka karşılıklarından yararlanılarak da uygulanabilir. (Ör. "çocuk" kavramını Anadolu'daki /uşak/, /bebe/, /bala/, /balaca/, /çağa/, /çarga/) gibi karşılıkları … temel alınıp bunların kullanılışlarına göre ağızların yayılışı saptanabilir. (Aksan 1996:143-144).

6. Türk Dünyası ve Türkiye'de ağız atlası çalışmaları

6.1. Türk Dünyasında ağız atlası çalışmaları

6.1.1. Azerbaycan Türkçesinin Ağız Atlası

Azerbaycan Dilcilik Enstitüsü'nün 1958'de hazırlamaya başladığı atlas 17 yılda tamamlanabilmiştir.

6.1.2. Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası

Değerli Çuvaş dilcisi Leonid Pavloviç Sergeyev'in, 1974 yılında Bakü'de savunduğu doktora tezi Çuvaş diyalektoloji atlası adını taşıyor.

6.1.3. Tatar Türkçesinin Ağız Atlası

Tatar Türkçesi'nin ağız atlası 1989 yılında Kazan'da yayınlanmıştır.

6.1.4. Türkmen Türkçesinin Ağız Atlası

Prof. Dr. Muratgeldi Soyegov başkanlığında 25 yıldır devam edegelen atlas çalışmaları maalesef durdurulmuş ve çalışma rafa kaldırılmıştır.

Sözünü ettiğimiz çalışmalardan başka Karahan, **Halaç Türkçesi**'nin ağız atlasının da hazırlandığını bildirir (Karahan 1999b:185).

7.2. Türkiye'deki ağız atlasları/haritaları çalışmaları

Türkiye'de, hem dünyada hem de Türk Dünyası'nda örneklerini gördüğümüz tarzda derli toplu bir ağız atlası henüz yapılamamıştır. Ağız atlasları adına yapılan çalışmaların çoğu ise dar bir bölge üzerine gerçekleştirilmiş ağız haritalarından ibarettir. Şimdi Türkiye'de yapılmış ağız haritaları çalışmalarının birkaçından bahsetmek istiyorum.

7.2.1. Karahan, "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması"

Ülkemizde bu konuda derli toplu ilk çalışmayı Karahan yapmıştır. Karahan, Anadolu Ağızlarını sınıflandırdığı çalışmasının sonuna toplam 23 harita ekleyerek bir ilki gerçekleştirmiştir. Bu haritaların 14'ü ses bilgisi, 8'i şekil bilgisi ve 1'i de sözdizimi özelliklerini taşımaktadır. Karahan, toplam 23 haritaya dayanarak oluşturduğu atlasıyla Anadolu Ağızları'nın ana ağız gruplarını belirlemiştir (Karahan 1996:205-227)

7.2.2. Başkan, "Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme"

Başkan, ülkemizdeki 40.000 dolayında köy adını tarayarak (kale, hisar, konak, hüyük) sözcükleriyle oluşturulan köy adlarındaki dağılım düzenini 4 haritada göstermiştir (Başkan 1970:237-251)

7.2.3. Buran, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası"

Buran'ın hazırladığı harita, bir ağız haritası değil bölgede konuşulan dilleri gösteren bir dil haritası niteliğindedir. Kendi ifadesine göre bu dil haritası, etnik kökenleri belirtmekten çok bölgede kullanılan farklı anlaşma vasıtalarını (dilleri) göstermektedir (Buran 1993:25)

7.2.4. Hayasi, "Bolu İli Ağızlarında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar"

Hayasi, 1990-91 yılları arasında yapmış olduğu derlemelerine dayalı olarak 20 ağız haritası düzenlemiştir. 1. haritada Bolu'nun Türkiye'deki yerini gösterirken 2. haritada derleme yapılan yerleş işaretlenmiştir. Diğer 18 haritada ise kimi sözcüklerin (Ör. ezan) farklı söyleniş şekilleri ile kimi nesneler için (Ör.manda) tercih edilen farklı sözcüklerin dağılımlarını göstermiştir (Hayasi 2000:53-62).

7.2.5. Gemalmaz, "Erzurum İli Ağızları"

Gemalmaz, Erzurum İli Ağızları adlı çalışmasında toplam 9 harita kullanmıştır. 1. haritada derleme yapılan birimler, 2. haritada "köy" sözcüğünün farklı söyleniş biçimleri, 3. haritada çeşitli ses değişikliklerine bağlı olarak ana ağız gruplarının sınırları, 4. haritada alt ağız grupları vs. belirlenmiştir (Gemalmaz 1978:I-II.cilt),

7.2.6. Brendemoen, Trabzon Ağzındaki Ünlü Uyumu ve Yöntemsel Açıdan Düşündürdükleri"

Brendemoen, çalışmasında toplam 4 harita kullanmış. 1. haritada –Uk ile biten ekler, 2. haritada tekil 1. ve 2. şahıs ekleri –Um, -Un, 3. haritada genetif eki –(n)Un ve 4. haritada geniş zaman eki –Ur belirlenmiştir (Brendemoen 2000:41-44).

7.2.7. Demir, "Trabzon ve Yöresi Ağızları"

Demir, çalışmasında ağız özelliklerine ait olmak üzere 26 harita kullanmıştır. Demir'in kullandığı haritaların tamamı ses değişiklikleriyle ilgilidir. (Demir 2006:126, 531-551)

7.2.8. Yıldırım, "Adana ve Osmaniye İlleri Ağzı"

Yıldırım, çalışmasında 10 harita kullanmıştır. 1. haritada araştırma alanı, 2. haritada Çukurova ana ağız grupları ve diğer haritalarda da yörenin farklılık gösteren ses ve biçim özellikleri belirlenmiştir (Yıldırım 2006:28,34,36 vd.).

Yukarıda sözünü ettiklerimizden başka, haritalar içeren belli başlı ağız çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz; Özçelik-Boz 4 harita (Özçelik-Boz 2001:253-258), Aydın 2 harita (Aydın 2002:58-59), Eren 1 harita (Eren 1997:97), Buran 1 harita (Buran 1997:17), Kalay 1 harita (Kalay 1998:120), Gülsevin 2 harita (Gülsevin 2002:10-11), Demir 2 harita (Demir 2001:50-51), Turan 6 harita (Turan 2006:327-332), Sağır 1 harita (Sağır 1995:86), Gülensoy 1 harita (Gülensoy 1988:131), Özkan 1 harita (Özkan 1997:67), Korkmaz 1 harita (Korkmaz 1994a:95), Korkmaz 1 harita (Korkmaz 1994b:115), Gülseren 1 harita (Gülseren 2000:447), Boz 2 harita (Boz 2006:333-334) vd.

Sonuç

1. Ülkemizin bütün ağızlarını içine alacak ulusal çapta büyük bir ağız atlasımız henüz yapılamamıştır.
2. Ağız çalışmalarımızın giderek artması ve bu çalışmalar içinde serpinti hâlinde ağız haritalarının hazırlınmış olması muhakkak sevindirici bir gelişmedir.

3. Türk Dil Kurumu, büyük bir proje ile -vakit geçirmeden- Türkiye Ağız Atlası için harekete geçmelidir.
4. Ağız atlaslarının siyasal, ekonomik, toplumsal ve bilimsel yararları göz önünde bulundurulacak olursa Türkiye adına çok geç kalınmış bu proje için bu yıl ikincisi yapılan II. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI fırsat bilinmelidir.

Kaynakça

Aydın, Mehmet (2002) *Aybastı Ağzı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Başkan, Özcan (1970) "Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme" *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı*, s.237-251, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Boz, Erdoğan (2006) *Afyonkarahisar Merkez Ağzı,* Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

Brendemoen, Bernt (2000) "Trabzon Ağzındaki Ünlü Uyumu ve Yöntemsel Açıdan Düşündürdükleri" *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s.35-46, İstanbul.

Buluç, Sadettin (1946) "Diyalektoloji-I" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* Nr.3-4, s.171-179, Ankara.

Buran, Ahmet (1997) *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet (1993) "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası Yapıldı" *Parlamenter*, S.17, s.25-27 Ankara.

Gülsevin, Gürer (2002) *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Demir, Necati (2001) *Ordu İli ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Demir, Necati (2006) *Trabzon ve Yöresi Ağızları,* Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

Eren, M. Emin (1997) Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gemalmaz, Efrasiyap (1978) *Erzurum İli Ağzları,* Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Gemalmaz, Efrasiyap (1999) "Ağız Bilim Araştırmalarının Gerekliliği" *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.4-13, Ankara.

Gülensoy, Tuncer (1988) *Kütahya ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gülseren, Cemil (2000) *Malatya İli Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hayasi, Tooru (2000) "Bolu İli Ağızlarında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar" *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s.47-63, İstanbul.

İmer, Kamile (2000) "Türkçenin Ağızlarının Sınıflandırılmasında Temel Alınan Ölçütler" *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s.5-16, İstanbul.

İslamov, M.İ. vd. (1990) *Azerbaycan Dilinin Dialektolojik Atlası*, Bakı

Kalay, Emin (1998), *Edirne İli Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1996) *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999a) "Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken çalışmalar"*Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, s.24-28, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999b) "Azerbaycan Diyalektoloji Atlası Hakkında" Türk Dili Dergisi, S.567, s.185-189, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaman, Erdal (2007) "Azerbaycan Ağızları Üzerine Bir Deneme"

http://turkoloji.cukurova.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/erdal_karaman_azerbaycan_agizlari_uzerine.pdf (25.04.2008)

Kayra, Erol (1991) "Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları" *Türk Dili,* S.479, s.299-306, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (1994a) *Güney-Batı Anadolu Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (1994b) *Nevşehir ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2003) Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Naskali, Emine Gürsoy (2000) "Ağız Çalışmalarının Diğer Disiplinlerle İlişkileri" *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s.17-20, İstanbul.

Özçelik-Boz (2001) *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özkan, Fatma (1997) *Osmaniye Tatar Ağzı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Sağır, Mukim (1995) *Erzincan ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Şakir, (1936) "Bir Dil Atlası Hakkında" *Ülkü*, S.37, s.41-43, Ankara.

Toker, Mustafa (2002) "Tatar Türkçesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.11, Bahar-2002, s.59-113, Konya.

Turan, Zikri (2006) *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Faruk (2006) *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.